

УДК 351.74(477)

О. Ю. Синявська**ОСОБЛИВОСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГРОМАДЯНСЬКИХ ТА ПОЛІТИЧНИХ ПРАВ ПЕРСОНАЛУ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ**

Розглянуто особливості забезпечення реалізації громадянських та політичних прав працівників ОВС як громадян України, пов'язані з їх службовою діяльністю.

Громадянські та політичні права мають більш тривалу історію, ніж інші категорії прав та свобод. Тому й їх нормативний зміст, як правило, досить чіткий та визначений. У чому ж різниця між громадянськими та політичними правами? Якогось абсолютного розподілу між ними не існує [1, с. 52–53]. Громадянські права – це ті права та свободи, що належать людині як члену громадянського суспільства. Це право на життя, свобода від катувань та інших форм нелюдського поводження, право на свободу та особисту недоторканність тощо. Цими правами володіють як громадяни даної держави, так і особи без громадянства та іноземні громадяни. Політичні права – це, як правило, права тільки громадян даної держави. Ці права пов'язані з участю в політичному житті держави, в управлінні державними справами, тому на володіння цими правами можуть претендувати не всі, хто проживає або перебуває в даній країні. Це впливає і з формулювань відповідних статей Пакту про громадянські та політичні права. Так, ст. 9 визначає, що «кожна людина має право на свободу та особисту недоторканність», ст. 10 – «усі особи, позбавлені волі, мають право на гуманне ставлення і повагу гідності, притаманної людській особі», ст. 14 – «усі особи є рівними перед судами і трибуналами», ст. 19 – «кожна людина має право безперешкодно дотримуватися своїх поглядів». На відміну від цих статей, ст. 25 визначає, що «кожен громадянин повинен мати без будь-якої дискримінації ... право і можливість: а) брати участь у веденні державних справ...; б) голосувати і бути обраним на справжніх періодичних виборах...; с) допускатися у своїй країні на загальних умовах рівності до державної служби» [2].

Метою статті є визначення особливостей забезпечення громадянських та політичних прав персоналу органів внутрішніх

© Синявська О. Ю., 2011

справ, а також з'ясування розбіжностей указаних прав. Актуальність статті полягає в необхідності вирішення питань забезпечення громадянських та політичних прав персоналу ОВС в умовах реформування системи МВС України на сучасному етапі.

Питання забезпечення прав персоналу органів внутрішніх справ у своїх працях розглядали такі вчені, як В. Б. Авер'янов, О. М. Бандурка, М. А. Бояринцева, Б. Н. Габричидзе, С. М. Кузнецов, С. В. Шестаков, А. Г. Чернявский, М. В. Щелкунова та ін.

Конституція України, що враховує міжнародні стандарти з забезпечення прав і свобод людини, проголосила наступні громадянські та політичні права, які (умовно) можна поділити так:

1) громадянські права: право на життя (ст. 27), право на повагу до гідності (ст. 28), право на свободу та особисту недоторканність (ст. 29), право на недоторканність житла (ст. 30), право на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції (ст. 31), право на невтручання в особисте і сімейне життя (ст. 32), свобода пересування, вільний вибір місця проживання, право вільно залишати територію України (ст. 33), право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань (ст. 34), право на свободу світогляду і віросповідання (ст. 35), право направляти індивідуальні чи колективні письмові звернення або особисто звертатися до органів місцевого самоврядування та посадових і службових осіб цих органів (ст. 40) тощо;

2) політичні права: право на свободу об'єднання в політичні партії та громадські організації (ст. 36), право брати участь в управлінні державними справами, у всеукраїнському та місцевих референдумах, вільно обирати і бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування (ст. 38), право збиратися мирно... і проводити збори, мітинги, походи і демонстрації (ст. 39) тощо [3].

Крім того, Конституція України проголошує, що громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом. «Не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками» (ст. 24).

Слід погодитись з М. А. Бояринцевою, що реальність прав і свобод громадян, закріплених у Конституції, означає такий їх стан, коли кожна людина не лише за законом, а й фактично дійсно володіє цими правами та свободами, може в юридично допустимих межах безперешкодно користуватись і розпоряджатись можливостями, що в них містяться, захищати їх від порушень та вимагати від компетентних органів поновлення

цих прав. Тобто реальність прав і свобод повинна бути забезпечена системою гарантій [4, с. 166].

З одного боку, працівники органів внутрішніх справ як громадяни України повинні користуватися всіма правами та свободами, що проголошені Конституцією. На це прямо вказується і в Положенні про проходження служби рядовим та начальницьким складом органів внутрішніх справ України (п. 10): «Особи рядового і начальницького складу органів внутрішніх справ користуються всіма соціально-економічними, політичними та особистими правами і свободами, виконують усі обов'язки громадян, передбачені Конституцією України та іншими законодавчими актами» [5]. З іншого боку, реалізація працівниками органів внутрішніх справ України своїх громадянських та політичних прав має свої особливості як у частині обсягу наданих їм прав, так і в частині покладених на них державою обов'язків [6, с. 109]. Розглянемо це дещо докладніше.

Так, згідно зі ст. 36 Конституції України, «громадяни України мають право на свободу об'єднання в політичні партії та громадські організації для здійснення і захисту своїх прав і свобод та задоволення політичних, економічних, соціальних, культурних та інших інтересів, за винятком обмежень, встановлених законом в інтересах національної безпеки та громадського порядку, охорони здоров'я населення або захисту прав і свобод інших людей». Одне з таких обмежень саме і стосується органів внутрішніх справ, зокрема у ст. 37 Конституції України сказано: «Не допускається створення і діяльність організаційних структур політичних партій в органах виконавчої та судової влади і виконавчих органах місцевого самоврядування, військових формуваннях, а також на державних підприємствах, у навчальних закладах та інших державних установах і організаціях». У ст. 3 Закону України «Про міліцію» теж вказується: «У підрозділах міліції не допускається діяльність політичних партій, рухів та інших громадських об'єднань, що мають політичну мету. При виконанні службових обов'язків працівники міліції незалежні від впливу будь-яких політичних, громадських об'єднань» [7]. Позапартійність органів внутрішніх справ цілком закономірна і сприяє недопущенню порушень прав і свобод громадян України залежно від їх політичних переконань. Адже органи внутрішніх справ повинні охороняти права і свободи всіх громадян нашої країни, іноземців та осіб без громадянства, що перебувають на території України, незалежно від їх приналежності до тієї або іншої політичної партії, руху або громадської організації. Крім того, десятиріччя панування КПРС за радянських часів довели, що політизація таких державних структур? як органи внутрішніх справ, може призвести до ви-

конання ними невластивих функцій, до перетворення цих органів на знаряддя правлячої партії, як наслідок, до свавілля стосовно громадян, які цієї ідеології не підтримують. Тож позапартійність органів внутрішніх справ є досить обґрунтованою. Тим же Законом України «Про міліцію» передбачено, що працівники міліції «не можуть бути членами політичних партій, рухів та інших громадських об'єднань, що мають політичну мету» (ст. 18) [7]. І якщо заборона створення і діяльності організаційних структур політичних партій, рухів та інших громадських об'єднань в органах внутрішніх справ цілком зрозуміла, то щодо наведеної вище норми виникає питання: чому працівник органів внутрішніх справ у позаслужбовий час не може бути членом політичної партії, діяльність якої не заборонена законом, якщо таке членство не впливає на виконання працівником своїх службових обов'язків та його незалежність і неупередженість у службовій діяльності? Це, з одного боку, суперечить нормі, визначеній ст. 36 Конституції України, згідно з якою «ніхто не може бути... обмежений у правах за належність чи неналежність до політичних партій або громадських організацій». З іншого боку, політичні процеси, що відбуваються в Україні протягом останніх років, доводять, що фактично політична неупередженість правоохоронців є декларативною, формально проголошеною, у той час як більшість керівного складу органів внутрішніх справ на президентських виборах 2004 р., парламентських виборах 2006 р. й у повсякденній діяльності провадили в життя політику тієї чи іншої політичної партії чи блоку.

Як справедливо зауважує С. В. Шестаков, чинне законодавство не передбачає відповідальності за порушення конституційної заборони, встановленої ст. 37 Конституції України [8, с. 104–105]. Очевидно, слід детально вивчити досвід зарубіжних країн, у яких державним службовцям дозволяється бути членом політичної партії, але з багатьма обмеженнями [9, с. 223]. Крім того, необхідно законодавчо встановити відповідальність за порушення працівниками ОВС відповідних обмежень і заборон.

Наступна проблема в частині обмеження обсягу наданих працівникам ОВС громадянських і політичних прав полягає у використанні на службі жінок. Стаття 24 Конституції України гарантує рівність конституційних прав жінки і чоловіка. Однак у п. 4 Положення про проходження служби рядовим і начальницьким складом органів внутрішніх справ України сказано, що рядовий і молодший начальницький склад органів внутрішніх справ комплектується на договірних засадах особами чоловічої статі, а в необхідних випадках – і жінками [5], тобто одразу ж виявляється нерівність жінки і чоловіка щодо при-

йняття на службу до органів внутрішніх справ. Обмеження прав жінок при вступі на службу до органів внутрішніх справ суперечить не тільки Конституції України, а й міжнародним документам з питань прав людини, зокрема положенням прийнятої 18 грудня 1979 р. Генеральною Асамблеєю ООН Конвенції про ліквідацію усіх форм дискримінації щодо жінок [10] (Україна як член ООН ратифікувала цю Конвенцію однією з перших – 24 грудня 1980 р.) та іншим документам. Крім того, ст. 4 Закону України «Про державну службу» теж встановлює рівність права на державну службу (різновидом якої є служба в органах внутрішніх справ), незалежно від статі громадян України [11].

Професія працівника органів внутрішніх справ традиційно вважалася чоловічою. Але історія розвитку органів внутрішніх справ давала чимало прикладів успішності жінок у цій професійній діяльності. Гуманізація діяльності органів внутрішніх справ, посилення соціальної спрямованості в їх роботі викликає необхідність розширювати представництво жінок у міліції. Цілком справедливим є один із принципів комплектування американської та інших систем поліції: «На будь-якому місці, де не потрібно застосовування великої фізичної сили, жінка може працювати не гірше чоловіка» [12, с. 92].

Значенню жінок-поліцейських у літературі приділяється особлива увага. Наприклад, у статті Е. Дене «Використання жінок для роботи у поліції: порівняння між Францією та Великобританією» поданий огляд використання жінок у поліції цих країн з початку Першої світової війни до теперішнього часу, порівнюється їх становище в поліції та функції, що вони виконують [13]. На думку А. Хазенберг (Нідерланди), необхідно змінювати імідж поліції, перетворюючи її з переважно чоловічої структури і культури на організацію більш збалансовану. Відповідно до цього необхідно досягти рівності в поліції чоловіків і жінок як кількісно, так і якісно [14, р. 18]. Д. Браун (Великобританія) пропонує розробити соціальну програму стосовно жінок, які працюють у поліції [15]. Аналізуючи проблему залучення жінок на службу в поліції зарубіжних країн, М. В. Щелкунова виділяє наступні закономірності: 1) залучення на службу в поліцію жінок у більшості країн, як правило, розпочиналося з призначення їх на посади наглядчиків; 2) первісно задача співробітниць полягала в боротьбі зі злочинністю неповнолітніх та жінок; 3) у зв'язку зі зростанням злочинності серед жінок і неповнолітніх виникла необхідність у збільшенні числа кваліфікованого жіночого персоналу й у розширенні кола його повноважень (при цьому жінки-поліцейські поступово домоглися зрівняння плати праці і можливостей просування по службі, ставши учасниками усього спектра поліцейської роботи нарівні з чоловіками;

4) внаслідок радикальної зміни ставлення до використання жіночого персоналу в поліцейській роботі відбувся прогрес кадрової системи поліцейської організації, тобто перехід до більш досконалих та ефективних форм, цілей, структури і методів на базі постійного пошуку, розроблення та реалізації кадрових нововведень [16, с. 145–147]. На користь збільшення частки жінок у правоохоронних структурах свідчить і те, що в деяких випадках жінки-поліцейські виконують свої службові обов'язки набагато ефективніше, ніж чоловіки. Це стосується розв'язання сімейних конфліктів, допиту жертв насильницьких злочинів, профілактики молодіжної та жіночої злочинності.

У процесі соціологічних і психологічних досліджень було виявлено також різне сприйняття населенням жінок-поліцейських і поліцейських-чоловіків. Так, кафедрою економіки та соціальної психології Кельнського університету було проведено опитування серед населення, яке показало, що 74,9 % респондентів бачать у поліцейському жіночої статі таку ж «гідну поваги особу, що й у поліцейському чоловічої статі», а 51,2 % опитаних вважають, що громадяни поведуться з поліцейськими-жінками більш доброзичливо [17]. Показовим є й те, що поліцейське управління Нью-Йорка ліквідувало відмінність між поліцейським-чоловіком і поліцейським-жінкою. Ті й інші зараз називаються «офіцер поліції» і мають однакові повноваження [18]. Відсоток жінок у поліції Голландії становить 12,2 %, у поліції Швеції – 11,1 %, Італії – 8,5 %, Угорщини – 8 %, Норвегії – 7,5 %, а в деяких західних країнах у поліції жінки складають 25–40 % особового складу [12, с. 92].

Отже, на підставі вищевикладеного, враховуючи процеси демократизації суспільства, що проходять в усіх сферах громадського життя, членство України в Раді Європи, а також з метою наближення законодавства України до міжнародних норм, недопущення порушення конституційних прав жінок-працівників органів внутрішніх справ п. 4 Положення про проходження служби рядовим і начальницьким складом органів внутрішніх справ України доцільно викласти в наступній редакції: «Рядовий і молодший начальницький склад органів внутрішніх справ комплектується на договірних засадах особами чоловічої статі, які пройшли дійсну військову службу, іншими особами, що перебувають у запасі Збройних сил (крім офіцерів запасу), та жінками, які досягли 18-річного віку і здатні за своїми особистими якостями, освітою і станом здоров'я виконувати покладені на них обов'язки».

Стаття 32 Конституції України проголошує: «Ніхто не може зазнавати втручання в його особисте і сімейне життя, крім випадків, передбачених Конституцією України. Не допускається

збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини». Зазначимо, що і в реалізації цих прав працівники органів внутрішніх справ зазнають деяких, хоча й цілком зрозумілих та обґрунтованих, обмежень. Це виявляється, перш за все, у використанні спеціальних методів вивчення способу життя спочатку майбутнього працівника органів внутрішніх справ при проведенні спеціальної перевірки кандидата на службу, регламентованої відповідним тасмним наказом МВС України, а потім – у суворо регламентованих періодичних спеціальних перевірках уже працівника органів внутрішніх справ, а також його близьких родичів, а в окремих випадках, обумовлених специфікою служби в деяких підрозділах органів внутрішніх справ, і його близького оточення, знайомих тощо. Крім того, працівники органів внутрішніх справ зобов'язані надавати до апаратів з роботи з персоналом того органу чи підрозділу, де вони проходять службу, інформацію щодо будь-яких змін у їхньому сімейному стані для проведення додаткової спеціальної перевірки. Таким чином, деяких обмежень у реалізації вищезазначених конституційних прав зазнають не тільки самі працівники органів внутрішніх справ, але, так чи інакше, і їх родичі, які з ними не проживають, а іноді навіть і не спілкуються (колишні дружини та чоловіки тощо).

Утім, такі обмеження є цілком законними і обґрунтованими. Очевидно, сьогодні немає інших шляхів перевірити відповідність кандидатів на службу та працівників органів внутрішніх справ тим вимогам, які пред'являє до їх професії держава, окрім вищезазначених, хоча їх застосування і призводить певною мірою до порушення деяких конституційних прав людини.

Деяких обмежень може зазнавати працівник ОВС і щодо права вільного вибору місця проживання, гарантованого ст. 33 Конституції України, оскільки особи рядового і начальницького складу зобов'язані нести службу там, де це викликано інтересами служби та обумовлено наказами прямих начальників (п. 21 Положення про проходження служби рядовим і начальницьким складом МВС України).

Чинна Конституція України закріпила нарешті таке загальновизнане право людини, як невід'ємне право на життя, і визнала обов'язком держави захищати життя людини (ст. 27). Зрозуміло, що уникнути посягань на це право люди можуть лише в країні, у якій не існує ні злочинців, ні порушників громадського порядку і громадської безпеки тощо. Але така держава – утопія, її не існує. Тому для захисту прав і свобод людини держава створює спеціальні правоохоронні органи. І

працівники органів внутрішніх справ, на яких покладені обов'язки щодо забезпечення громадського порядку і спокою, громадської безпеки, боротьби зі злочинністю, перші піддаються небезпекам, пов'язаним зі службовою діяльністю. Дослідження, проведені в різних країнах світу, у тому числі і в Україні, показують, що вірогідність ситуацій, небезпечних для життя, у діяльності поліцейського (міліціонера) становить 7,7 бала і поступається вона лише роботі шахтарів (8,3 бала). Отже, робота працівника міліції, як і поліцейського за кордоном, є однією з найбільш небезпечних, перевищуючи за цим показником інші професії: пожежника (6,7 бала), військового (4,7 бала), працівника банку (3,7 бала) та інших [12, с. 227–228]. При цьому працівник органів внутрішніх справ під час виконання службових обов'язків сам може бути об'єктом посягання і водночас зобов'язаний припинити всяке посягання на інші об'єкти, що охороняються або які він має захищати, тобто свідомо ризикувати своїм здоров'ям чи навіть життям для усунення небезпеки. Проблеми, пов'язані із забезпеченням безпечної життєдіяльності працівників органів внутрішніх справ України, більш докладно будуть розглянуті в наступних статтях.

Реалізація працівниками органів внутрішніх справ України своїх громадянських та політичних прав має особливості не тільки в частині обсягу наданих їм прав, але й у частині покладених на них обов'язків. Так, згідно з їх професійним призначенням, працівники органів внутрішніх справ зобов'язані не тільки додержуватися Конституції та законів України, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей, але й охороняти закон, права, свободи та законні інтереси інших осіб від посягань та порушень; свою специфіку має їх відношення до загального військового обов'язку тощо. Усе вищезазначене підтверджує необхідність встановлення особливого державного захисту персоналу органів внутрішніх справ.

Реальність прав і свобод має бути забезпечена системою відповідних гарантій. Такі гарантії встановлюються передусім Конституцією та законами України, а також підзаконними нормативно-правовими актами. Норми, які закріплюють гарантії правового захисту персоналу органів внутрішніх справ (утім, і їх соціального захисту теж) та встановлюють відповідальність за їх порушення, за галузевою приналежністю можуть бути нормами конституційного, кримінального, цивільного, адміністративного тощо законодавства. Але правовий статус працівників органів внутрішніх справ як державних службовців, порядок проходження ними служби, більшість питань, пов'язаних із виконанням їх службових обов'язків як учасників адміністративно-правових відносин, встановлюються та регламе-

нтуються саме нормами адміністративного права. Крім того, виходячи з їхнього адміністративно-правового статусу працівники органів внутрішніх справ користуються, у першу чергу, тими гарантіями захисту їх прав та свобод, які закріплені в адміністративному законодавстві. Отже, доцільно наголосити на важливості саме такого компоненту правового захисту персоналу ОВС, як адміністративно-правовий захист, який у сукупності з іншими складовими – кримінально-правовим, цивільно-правовим захистом тощо – і утворюють узагальнене збірне поняття – правовий захист.

Російські вчені-адміністративісти визначають адміністративно-правовий захист фізичних і юридичних осіб як комплексну систему адміністративно-правових заходів, які застосовуються для забезпечення вільної та належної реалізації прав фізичних і юридичних осіб, що передбачає за необхідністю їх звернення до органів державної влади, включаючи і суд, а також інші адміністративно-захисні заходи, які здійснюються у випадках, передбачених законодавством [19, с. 251]. Під адміністративно-правовим захистом працівників міліції О. Я. Лапка пропонує розуміти систему правових засобів, за допомогою яких уповноважені на те органи та їх посадові особи забезпечують реалізацію законодавчо встановлених адміністративно-правових гарантій [20, с. 85]. У цілому з таким визначенням можна погодитися, поширивши його на весь персонал ОВС, а не тільки на працівників міліції, і замінивши в ньому «систему правових засобів» на «систему організаційно-правових засобів та комплекс відповідних заходів». Отож, під адміністративно-правовим захистом працівників ОВС можна розуміти систему організаційно-правових засобів та комплекс відповідних заходів, за допомогою яких уповноважені на те органи та їх посадові особи забезпечують реалізацію законодавчо встановлених адміністративно-правових гарантій.

Список літератури: 1. Мюллерсон Р. А. Права человека: идеи, нормы, реальность / Р. А. Мюллерсон. – М. : Юрид. лит., 1991. – 160 с. 2. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права від 16 груд. 1966 р. // Права людини : зб. док. / укл. В. С. Семенов, О. Н. Ярмиш [та ін.]. – Х. : Ун-т внутр. справ, 1997. – С. 4–29. 3. Соціальне забезпечення правоохоронців залишає бажати кращого // Іменем Закону. – 2005. – 20–26 трав. – № 20. – С. 7. 4. Виконавча влада і адміністративне право / за заг. ред. В. Б. Авер'янова. – К. : Ін-Юре, 2002. – 668 с. 5. Синявська О. Ю. Реалізація громадянських та політичних прав персоналу органів внутрішніх справ: сутність та існуючі проблеми / О. Ю. Синявська // Право і Безпека. – 2004. – № 3'2. – С. 107–112. 6. Про міліцію : закон України від 20 груд. 1990 р. № 565-ХІІ // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1991. – № 4. – Ст. 20. 7. Шестаков С. В. Адміністративно-правовий статус працівника міліції : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Шестаков Сергій Володимирович. – Х., 2003. – 205 с. 8. Ткач Г. Правові обмеження та заборони для державних службовців /

Г. Ткач // Вісн. Львів. ун-ту. Сер. юридична. – 2000. – Вип. 35. – С. 220–224. **5.** Положення про проходження служби рядовим і начальницьким складом органів внутрішніх справ України : затв. постановою Кабінету Міністрів УРСР від 29 лип. 1991 р. // Збірник нормативних актів України з питань правопорядку. – К., 1993. – С. 438–464. **10.** Конвенція про ліквідацію усіх форм дискримінації щодо жінок від 18 груд. 1979 р. // Международная защита прав человека. Документы и комментарии / сост. канд. юрид. наук М. В. Буруменский. – Харьков : Синтекс ЛТД, 1998. – С. 171–186. **11.** Про державну службу : закон України від 16 груд. 1993 р. № 3723-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 52. – Ст. 490. **12.** Бандурка О. М. Управління в органах внутрішніх справ України : підручник / О. М. Бандурка. – Х. : Ун-т внутр. справ, 1998. – 480 с. **13.** Dene, E. Comparison of the History of the Entry of Women into Policing in France and England and Wales / E. Dene // The Police Journal. – Vol. 65. – Issue 3. – 1992. – July–September. – P. 236–242. **14.** FBI Law Enforcement Bulletin. – 1992. – January. – P. 18. **15.** Матеріали НТК «Суспільство, право, поліція (обзор)» // Держава і право. – 1996. – № 12. – С. 138–139. **16.** Щелкунова М. В. Закономерности процесса привлечения женщин на службу в полицию / М. В. Щелкунова // Деятельность правоохранительных органов зарубежных стран : сб. материалов. Вып. I / сост. Э. Р. Костылева, Т. Н. Чикинова. – М. : Акад. упр. МВД России, 2001. – С. 145–148. **17.** FBI Oversight and Authorization Request for FY. – 1992. – P. 155. **18.** Проблемы преступности в капиталистических странах : ежемес. информац. бюл. – 1990. – № 8. – С. 23. **19.** Габричидзе Б. Н. Административное право Российской Федерации : учебник / Б. Н. Габричидзе, А. Г. Чернявский, С. М. Кузнецов. – М. : Дело и Сервис, 2001. – 624 с. **20.** Лапка О. Я. Соціально-правовий захист працівників міліції України (адміністративно-правовий аспект) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Лапка Оксана Ярославівна. – К. : Ірпінь, 2003. – 239 с.

Надійшла до редколегії 19.04.2011

Рассмотрены особенности обеспечения и реализации гражданских и политических прав работников ОВД как граждан Украины, связанные с их служебной деятельностью.

Peculiarities of guaranteeing and realization civil and political rights of police officers as Ukrainian citizens and connected to their professional activity are considered.